

לקוטי הלכות

מקור וביאור הלכה

לאנדרוגינוס יש לברך וגם למי שאין לו ביצים שאינו מוליד מזהוילין ומברכין, וגם פן יתרפא שיתדבקו החתיכות ויהיה ראוי להוליד, אמנם הרב המחבר (מהריעב"ץ) חלק עליו וס"ל דנקבה גמורה הוי ולא אנדרוגינוס שיש לו זכרות ונקבות שכאן האבר סתום, ואת"ל שיש למולו מ"מ אין לברך על מילתו וכפסק מרן על טומטום ואנדרוגינוס והזהיר מאד שלא יכשלו בהוראה זו בכמה תקלות גדולות כי הוא צוה למוהלו בבה"כ לפרסומי מילה ויאמרו שהוא זכר וילבשה בגדי זכר והרי הוא נקבה, ועוברת על לא תלבש זכר ויבואו לטהרו באודם כאיש ולהתיחד עם אנשים ולכי גדל ליתו לנסובי אתתא והא ודאי נישאת ואינו נושא שדינה נקבה גמורה ע"כ.

פח) בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' שכ"ב, דבר התינוק אשר יש לו גיד ובצים כוכר והוא כנולד מהול ממש והעטרה כולה מגולה אך הגיד סתום ואטום ואין לו שום נקב רק חריץ יש שם, ולמטה במקום שכלה הגיד בין הגיד והבצים יש לו נקב ומשם מטיל מים ולמעלה על הגיד למטה מהעטרה יש לו תלתול בשר שחופה קצת העטרה, כזה הדבר פשוט שהוא זכר גמור ומחויב במילה כשאר תינוקות, והב"י אהע"י סי' ה' הביא תשובת הרא"ש במעשה כזה שאין לו נקב למעלה כי אם סמוך לכיס וכתב הרא"ש שאפשר שמוליד, מ"מ ברור שחייב במילה, אך משום שנולד מהול מטיפין ממנו דם בצפורן ולא במקום התלתול רק במקום שאין תלתול חופה, והתלתול בשר לענ"ד א"צ להסירו מאחר שאין זה בטבע רק יתרת בשר בעלמא ויתר כנטול וכמי שאינו זכר וא"ת מה הפסד בנטיילתו, אני חושש לאסור לחבול ביישראל בחנם ויש בו לאו דלא-יוסף להכותו, אם לא שייטב לו מדרך הרפואה שע"י יחי' בנקל לעשות לו אח"כ אפיראציע, ואם יאמרו הרופאים שכן הוא ואין שום סכנה בנטיילתו עכ"ל.

פט) והא דאנדרוגינוס נימול לשמונה (אע"פ שמבואר להלן סי' רס"ו שאינו דוחה שבת) כ' הב"י משום דנסתפק לנו כמאן הלכה (כלומר אי אמרינן הא בהא תליא דאם אינו דוחה שבת אינו נימול לשמונה וכיון דנתמעט אנדרוגינוס מערלתו דאינו דוחה שבת נימול ליום א') והגר"א בביאורו ס"ק ו' כ', ודבריו תמוהין דאנדרוגינוס לכ"ע נימול לשמונה דל"ל ביה הא בהא תליא דמה שאין מחללין שבת משום ספיקא אבל לשמונה ודאי שמה זכר הוא, ואפשר לדברי תוס' והרא"ש דספ"ח דיבמות דס"ל דהוא זכר ודאי כתב כן, ועתוס' שם ד"ה ולא ספק כו' עכ"ל, ולדברי הגר"א נתמעט רק משבת ומיום ח' משום דתלוי זב"ז, וע"י מהרש"א שבת קל"ה שכ', לדברי התוס' שם ד"ה ולא ספק, דאיצטריך קרא למעט משום דמשונין הן ערלתן לא חשיבה ערלה ובחול נמי לא איצטריך למולן אלא מדרבנן, ע"ש.

כשמל אנדרוגינוס אם מברכין על מילתו ראה להלן סי' רס"ה מחלוקת בזה ואם אנדרוגינוס שגדל ולא מל עצמו אם חייב כרת להשיטות שפסקו כת"ק, תלוי במחלוקת בטעם ת"ק אם המיעוט ערלתו נתמעט רק משבת אבל בחול חייב או שנתמעט לגמרי כנ"ל, וגם אם אנדרוגינוס הוי ספק זכר לת"ק או ודאי זכר, או מקצת זכר, ראה בביאור מדברי המאירי ע"ש.

נסתפקתי באנדרוגינוס שלא נימול בזמנו עד שהגדיל לשנת י"ב אם מחויב למול עצמו ע"פ מש"כ הרמב"ם הלכות אישות פ"ב הכ"ה דטומטום ואנדרוגינוס כשהיו בני י"ב שנים וי"א הרי הם בחזקת גדולים וע"י במ"מ שם שיש להסתפק אם בהבאת סימנים ג"כ או לא, וכן למה יתחייבו במ"ע שהו"ג או דהלא ממני"ט פטורים אם נקבות פטורות ואם זכרים הלא קטנים עד י"ג שנים וע"י לח"מ שתפס כן להלכה לפוטרים וע"י בס' אות ברית

צענין עוני הרקיע וכ"ז שלא עזרה החמה עוני הרקיע לגמרי ולא נראה שום אור חוץ כל הכוכבים נראים וכאשר עזרה כל עוני הרקיע נראה כל הכוכבים גדולים וקטנים אלל כלן איירי לענין לה"כ דהוא תחלת לה"כ אע"ג שלא עזרה החמה כל עוני הרקיע נ"מ הוא לילה, ותדע לך דהתם איירי כשיצאו כל הכוכבים דהא מן עמוד השחר עד הכן החמה ג"כ ד' מילין וזולתי הא תחלת מן תחילת ע"ה ועדיין כל הכוכבים נראים כך מן שקיעת החמה עד הלילה שכל הכוכבים נראים וכן פ"י הכן החמה זולתי כאשר תחילת החמה להגן אע"ג שלא עלתה לגמרי רק שגרה נגון החמה וכך משתקע החמה שלא נראה ניוון עוד ושקעה כולה כי חוץ סגרה שלא יהיו הזמנים שונים וכו' זה נקרא שקיעת החמה כך יראה עכ"ל ראה לעיל שם הר"א ממין פ"י הנמרח פסחים דר"אית כל הכוכבים והציחו הגר"א נא"ח סי' רס"א ע"ש, וכ"כ הגר"ש ז"ל נסידורו זמן תחילת הלילה לענין מנחת התורה שהוא נצלת ור"אית ג' כוכבים ללד וזלי שהוא מוקדם הרבה לזמן זאת ור"אית כל הכוכבים כמו שגרה צעת עליית ע"ה ועוד יש פליאות עמומות מהחש על דעת זו (ר"ת) וכו' עכ"ל ראה כל לשונו להלן, וכן ראה המנחת כהן נמלחמ' א' סוף פ"ז לתרץ דברי הגאונים דר' יהודה נפסחים איירי מכל הכוכבים ודחה זה, ח"ל ראשונה דבר נראה לחוש הוא שזמן השקיעה עד שיראו ג' כוכבים צינונים יש יותר ממהלך ג' רצעי מיל שהוא פחות מרציע שעה, ועוד כי צין יציאת ג' כוכבים צינונים וצין יציאת רוצס לא יש שיעור ג' מילין ורציע שהוא קרוב לשעה א', ועוד מה שאמרו צרכות ונריש פסחים והא קי"ל דעד זאת הכוכבים יומחל הוא זולתי הוא צ"כ כוכבים נלד שרי לדברי הכל חוץ לריך שילאו רוב הכוכבים להיות לילה ול"כ מה שאמרו ר' יהודה נפסחים משקיעת החמה עד לה"כ מהלך ד' מילין הוא עד זאת ג' כוכבים נלד כיון שהלשון אחד, עכ"ל, אמנם הגר"א והגאונים הכל הכריחו זה מטענת עמוד השחר כנ"ל, אמנם ראה חידושי ח"ס שנת ל"ה וכ"כ צהננות לשו"ע סי' פ"ט ש"כ כמו שג' רצעי מיל האחרונים הוי צין השמשות, כמ"כ ג' רצעי מיל הראשונים צע"ה אינו ראוי לתפלה ע"ש, אמנם זה דלא כירושלמי שהציא הגר"א.

ט) הכרעת האחרונים בשיעור בין השמשות: כתב הטור נא"ח סי' רס"א צין השמשות משתקע החמה ואיך, ונסי' ר"ג כתב הטור ומ"מ זמן יציאת השנת להיות מותר נמלכה הוא משישלים צין השמשות דר' יוסי והוא אחר צין השמשות דר' יהודה שהוא ג' חלקי מיל אחר שקיעת החמה נמלח אחר שקיעת החמה כדי להלך אלף ות"ק אמה מותר צע"ה מלכה ע"כ, וכתב הצ"ח שם, (לאחר שהציא דברי ר"ת והרמב"ן ושהרש"א הקשה ע"י מהירושלמי והניח צ"ע) ונראה שם הרא"ש נסתפק בזה ומפני כך לא הזכיר דבר מזה נמסכת שנת ונמסכת יומא ורציו נמשך אחריו, ומיהו צפ"ק דתענית לענין מקבל תענית סתם הציא דברי ר"ת אלמא דס"ל הכי ול"כ יש לתמוה על רציו שלא כ' דברי ר"ת והגאון מהרי"א ז"ל כי שרציו סוגר כדעת ר"ת ונדחק צפ"ר לזון רציו, ע"כ, וכ"כ בשו"ע סי' רס"א סע"ג מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן צין השמשות והזמן הזה שהוא ג' מילין ורציע ראה לעשותו כולו תוספות עושה ראה לעשות ממנו מקצת עושה ונלד שיוסיף לזיה זמן שיהיה מחול על הקודש, ושיעור זמן ציה"ש הוא ג' רצעי מיל שם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה עכ"ל, וצו"ד סי' רס"ו סע"ט כ' המחבר נשיעור ציה"ש אפליגי תנאי ואמוראי נסוף פנ"מ וכתב בעל העיטור מספקא לן הלכה כדברי מי הלכך אי איתיליד ינוקא משתקע החמה ספק הוא עד דשלים ציה"ש דר' יוסי ונימול לעשרה ואי איתיליד נמולא שנת משתקע החמה עדיין לתמרח כדנ"ה ע"כ, וע"י לעיל אלל שיטת

לקוטי הלכות

מקור וביאור הלכה

ר"ת דנרי התוס' ר"ד הנלתי סוף דנרי נעל העיטור שם שחזר
דנרי ר"ת לנדר דמשתקע החמה ר"ל סוף שקיעה. לחנם המהמר
ני"ד הכל סתם הדברים. והש"ך שם הביא דנרי מהר"ם אלשקר
ושיטת הגאונים ולא הוסיף כלום כנראה שהסכים עמו. והגרש"ז
נפדורו כתב כי חזר וז' הני' נש"ע י"ד הלכות מילה ופסק נפשיטות
לאחר השקיעה מיד הוא ניה"ש ע"כ. ראה להלן. ע"י נמנ"ל סי'
שלי"א סק"ז שפי' דנרי הש"ע י"ד כדעת ר"ת וא"כ אין כאן חזרה
וכ"כ המנחת כהן מחמיר א' פ"א. וכן מוכרח כיון דהעתיק לשון
העיטור דס"ל כר"ת כנ"ל.

והב"ח נש"ת סי' קנ"ד (ורמו עליה נ"ח י"ד סי' רס"ו) וז"ל. על
דנר תינוק נולד ציוס צ' דר"ה לאחר שקיעת החמה ונאלת
הכוכבים היה נראה להם שהיה עכ"פ חצי שעה לפני ז"כ כשנולד
וכו'. ולענין הלכה רוב המחזירים תפסו פירושו ז"ל (של ר"ת) וכן
פסק צ"י נה"ש וכן מנהג כל ישראל וכו' וא"כ לפי צ"ד חס
נצירור נולד לפחות שלש שעה קודם שנולד ג' כוכבים ציונים כאשר
הרקיע מזהיר ולא נתקשר צענים צדלי אין דוחין ליום העשירי.
וגדולה מזה שאלו היה נראה להם שהי' יום נהולת ראש השנה אין
להם אלא מה שעינים רואות ויהא נימול לח' אף אם יארע נשנת
מכ"ש צ"ד מפורשת בהלכות שנת סי' רס"א. ואם ידעו החולקים
שפ"ת עיקר אלא שלא ידעו לכוין והיה ספק להם פן נולד התינוק
מכי עי"ל צ"ה דרנ"ל (נ"ל רנ"ה) אליב"ל דר' יהודה צ"ה אין עליהם
אשם (שדמו הצרית לעשירי) ולא עדיפי מחריסי דרנ"ל דל"ל אחון
דלא קיס לכו וכו' וכן זה אומר צ"ה זה צ"ה נכון לדחותו הקטן
יחל עכ"ל. המנ"ל צ"י שלי"א סק"צ כ' וז"ל כתב צ"ח וצ"ד סי'
רס"ו כתנתי דאם נולד שעה א' מכ"ד קודם ילידת ג' כוכבים
ציונים נימול ציוס ו'. ולחמיר מחלן ספיקא הוי ונימול ציוס א'
ואע"ג דנסי' רס"א כתנתי דיש להחמיר לקבל שנת מסוף שעה כ"ב
לענין מילה אינו כן עכ"ל הצ"ח וז"ע דהוא נעמו פסק צ"ד ג'
רנעי מיל קודם לה"כ הוי צ"ה וידוע דהם פחות מרניעית שעה
כמ"ש סי' תנ"ט ואפשר שנג' לפוס ריהטא וסגר שהוא ג' מיל
והעיקר כמ"ש סי' רס"ו ס"ט צ"ד דמשתקע החמה הוי ספק
והיינו סוף השקיעה והוא ג' רנעי מיל כמ"ל סי' רס"א והוא
לערך רניעית שעה קודם ל"ה ואם נולד קודם לכן מוהלין ציוס ו'
דלא אפילו לענין מלחכה דהוי איסור סקילה פסקין הכי כמ"ל
וכ"פ נס' מנחת כהן נמיה מ"צ פ"ה. וכ"כ הרדנ"ז ח"א רפ"ב. ואם
נולד נשנת שעה רנעי' קודם הלילה כתב דנ"ל להלכה למולו נשנת
אזל לא למעשה אלא"כ יסכימו צ"ה רוב חכמי ישראל כי איני רונה
לסמוך על דעתי צענין חילול שנת החמורא. ומשמע מדריו דספק
שלו לפי שנהגו צמקומו לקבל שנת משתקע החמה א"כ היה לענין
מ"ש אזל צמדיתינו לפעמים אין מקבלין שנת עד סמוך לרניעית
שעה ל"ה כמ"ש סי' רס"א א"כ היה לענין מילה יש לסמוך על זה
למולו נשנת דלא כל גדולי הפוסקים סוברים כן עכ"ל המנ"ל.
ועל מה שז' המנ"ל דשיעור ג' רנעי מיל הוא לערך רניעית שעה
ראה מחזית השקל שהעיר דנתשנת הנ"ח שם כ' שלש שעה. ע"ש
מש"כ צ"ה.

והפרי חדש נקונטרס דני שמשא לאחר שהאריך לנדר כל השיטות
צומן ציה"ש כתב. סוף דנר צ"ה סליקנא וצ"ה נחיתנא
שאלע"פ שגס נשיטות ר"ת יש קצת דוחקים מ"מ הוא יותר נכונה
מלוננת משאר סברות שנאמרו צסוג"א זו משום דסוגין דעלמא דעד
לה"כ יממא הוא ולזה הסכים הרב נש"ע צ"י רס"א והוא הסכמת
גדולי הפוסקים ה"ה הרמב"ן והרא"ש צ"פ דתעניות וסמ"ג וסמ"ק
והת"מ ז"ל וכן דעת רדנ"ז (ח"ד סי' ש"ג) (רפ"ב) ע"ש. והני
מסכים והולך עם נדר חכם נעו ותענומות שהעמיק הרחיב צענינים
אלו והראני ידו הנפלאה ה"ה מנחת כהן בחלק מס' הנקרא מנחת

שהאריך לחיבתם ועי' נדה מ"ה ע"ב טעם רבי ורשב"א וד"ק
וצ"ע. (כורת הברית). ראה צפנת פענח על הרמב"ם שם שכי'
באמת ס"ל לרבינו מי שלא שייך בו הבאת שעירות כמו טומטום
ואנדרוגינוס או שפיר מיקרי גדול מבן י"ב. ע"ש ראייתו ובמ"מ
(שם).

בספר תיבת גמא (להפרמ"ג) כ' דאנדרוגינוס ספק ולהרמב"ם
ספק מה"ת שרי וא"צ למול עצמו וא"כ אין יכול למול
אחרים. ואשה שאני דכמאן דמהולא דמי ומתמעט מן התורה
מהמול ימול. אבל בשבת קל"ה ממעט מילת אנדרוגינוס רק שלא
נימול בשבת א"כ גלי קרא דבחול נימול. ע"ש. ובס' לקוטי סופר
כ' ופלא מאוד הלא דרשה מפורשת בשבת קל"ה המול לבם כיו
לרבות אנדרוגינוס שחייב במילה. והיא הלכה קבועה מכל הפוסקים
וצ"ג. הנה מ"ש בלקוטי סופר דדרשה מפורשת בשבת. ראה
בביאור שהדרשה הוא רק לר"י ומחלוקות הראשונים אם הלכה
כר"י. אמנם בעיקר דברי הפרמ"ג הג"ל ראה חו"ד סי' ק"י שכי'
דבספק מצות הוי לחומרא גם להרמב"ם. הובא להלן בביאור סוף
סי' רס"ד ע"ש ועי' בהמקנה קדושין מ"ש על הרמב"ם ה' מלכים
פ"י שכל בני ישמעאל חייבים למול מספק בני קטורה. וגם מ"ש
דבחול נימול מדאורייתא ראה לעיל מ"ש בשם מהרש"א.

עוד הביא בס' לקוטי סופר דברי אות ברית שכי' בהלכ' גרים
דאנדרוגינוס שנימול בגיורת או שנולד מהול ורוצה להתגייר
להשיטות דהוי ספק זכר ספק נקבה צריך מילה מספק וכיון
דאיכא פלוגתא בנימול בגיורת אם צריך הטרי"ב א"כ הוי
באנדרוגינוס ס"ס. והלק"ס כ' ובמכ"ת שכח דין מפורש דאנדרוגינוס
מחויב מילה מקרא כל זכר. גם תמיה זו לק"מ דהריבוי הוי רק
לר"י כנ"ל. וכן מפורש בשו"ע דאין מברכין עליו כנ"ל.

צ' שתי ערלות: ראה להלן סי' רס"ו דאינו דוחה את השבת.
שני ערלות פירש"י (שבת קל"ה) שני עורות זה ע"ה.
אמרי לה שני גידין ע"כ. ובאור זרוע העתיק לשון רש"י. א"נ ב'
ערלות ממש והוסיף. כגון בריה משונה שיש לה שני ראשים
כדאמרנן בבכורות. ויש לו כמו כן לזה שתי ערלות ע"כ. כנראה
ד"ל כמו שיש מצאית שתי ראשים כן יש שתי ערלות. ולא
ר"ל שכאן מיירי ג"כ בשני ראשים. דלא כמו שהבין בס' כוה"ב
שר"ל בשני גופים והניח בצ"ע דאפשר דאין זה שני ערלות רק
שני גופין ע"ש.

ובמג"א סי' שלי"א סק"ד כ' שתי ערלות. ב' עורות וצ"ה. רש"י
ורמב"ם ע"כ. משי"כ בשם הרמב"ם ראה בס"מ פ"א מה"מ
ה"ז שכי' ורבינו שכי' מלין את שתייהם בשמונה נוטה קצת לפי'
השני שהם ב' גידים דאל"כ הל"ל פורעין את שתייהן וכו' ע"כ.

ובמאירי יבמות ע"א. (על מה שאמרו שם לאתויי שתי ערלות
שאינו נימול אלא ביום) כ' וז"ל וכן מי שיש לו שתי
ערלות וכבר מל את האחת ביום אינו מל את השניה בלילה.
ויש מפרשים שאמרו במס' שבת שהקטן שיש לו שתי ערלות אין
מילתו דוחה שבת הואיל ולא נודע איזה עיקר. ואם שתי עורות
הא הוי ליה כציצין המעכבין שדוחין את השבת. אלא פירשו
בשתי ערלות ממש עכ"ל. וכן כ' בשבת ושתי ערלות אלו יש
מפרשים שני גידים ואין ידוע איזה עיקר בריתו. וי"מ שני עורות
של ערלה וצ"ה. ומכל מקום מוחים בפ"י זה שכל שיש לו שני
ערלות חייב לכרות את שתייהן וכריתות שתייהן דוחה שבת ע"כ.
מבואר מדברי המאירי דאין מיעוט בשתי ערלות אפילו לענין
שבת רק משום דלא נודע לנו איזה עיקר אי"א למול בשבת.
וכן בודאי מחויב למול אחד ביום המחלוקות רשב"א ורבנן
שם הוא רק אם כבר מל אחת ביום. וצ"ע כיון דלא נודע לנו